

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ІННОВАЦІЙ
В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІTHE PREPARATION OF FUTURE TEACHERS TO INNOVATION
IN THE EDUCATIONAL PROCESS

У дослідженні встановлено, що інноваційність стає найсуттєвішою ознакою освітніх систем початку XXI ст., критерієм і запорукою їхньої конкурентоспроможності і ефективності. Описано загальне розуміння феноменології педагогічної інноватики: педагогічні інновації полягають у постійному пошуку і реалізації нових, а головне – максимально ефективних технологій освіти (навчання і виховання). Визначено, що результатами впровадження таких інновацій мають бути розкриття потенціалу кожної людини (учня, школяра), підготовки до її самореалізації та саморозвитку, самовизначення, самоусвідомлення. Впровадження педагогічних інновацій забезпечує гармонійний розвиток людини (учня, школяра), яка вміє аналізувати й долати проблеми. Мета статті полягала у визначенні стану проблеми підготовки майбутніх учителів до інновацій у професійно-педагогічній діяльності та розкритті змісту поняття «готовність майбутнього вчителя до інновацій у професійно-педагогічній діяльності». Доведено, що педагогу інноваційного спрямування мають бути притаманні такі особистісні та професійні характеристики: педагогічне співробітництво (всюляжне дотримання «суб'єктних відносин» в організації освітнього процесу; перетворення учнів на співтворців та співчасників навчання); педагогічна фасилітація (довіра до вихованців, упевненість в освітніх можливостях кожної дитини, емпатійне розуміння кожної дитини та всіх учасників освітнього процесу; вміння відчувати іншого як самого себе, розуміти внутрішній стан та «світ» вихованців, сприймати з розумінням їхньої позиції); педагогічний діалогізм (уміння слухати кожну дитину, цікавитися її думкою, підтримувати її, встановлювати міжособистісний діалог на засадах взаємної рівності, взаємного розуміння і освітньої співтворчості); педагогічна позиція (активне творче самовираження, за допомогою якого педагог постає перед вихованцями не як позбавлений індивідуальності «транслятор знань», а як особистість, котра висловлює персональну думку, відкрита в демонстрації своїх внутрішніх почуттів та емоцій). На підставі аналізу наукових джерел було визначено провідні риси феномена «готовність майбутнього вчителя до інновацій у професійно-педагогічній діяльності»: інтегральна характеристика, що включає усвідомлення цінності інноваційної діяльності, знання методології, теорії та практики педагогічної інноватики, визначення оптимальних способів інноваційної педагогічної діяльності, оцінку власних можливостей в їх співвідношенні з труднощами, що пов'язані із введенням педагогічних інновацій і необхідністю досягнення високих результатів у професійній діяльності.

Ключові слова: інновації, готовність, майбутні вчителі, професійно-педагогічна діяльність, педагогічна інноватика.

The study found that innovation is becoming the most essential feature of educational systems in the early XXI century, the criterion and guarantee of their competitiveness and efficiency. The general understanding of the phenomenology of pedagogical innovation is described: pedagogical innovations consist in constant search and realization of new, and the main thing – the most effective technologies of education (training and education). It is determined that the results of the implementation of such innovations should be the disclosure of the potential of each person (student, pupil), preparation to its self-realization and self-development, self-determination, self-awareness. The introduction of pedagogical innovations ensures the harmonious development of a person (student, schoolboy) who is able to analyze and overcome problems. The purpose of the article was to determine the state of the problem of preparation of future teachers to innovations in professional and pedagogical activities and to reveal the content of the concept "readiness of future teachers to innovate in professional and pedagogical activities". It is proved that the teacher of innovation should have the following personal and professional characteristics: pedagogical cooperation (comprehensive observance of "subjective relations" in the organization of the educational process; transformation of students into co-creators and participants in learning); pedagogical facilitation (trust in pupils, confidence in the educational opportunities of each child, empathic understanding of each child and all participants in the educational process; the ability to feel the other as oneself, to understand the inner state and "world" of students, to perceive with an understanding of their position); pedagogical dialogue (the ability to listen to each child, to be interested in his opinion, to support it, to establish interpersonal dialogue on the basis of mutual equality, mutual understanding and educational co-creation); pedagogical position (active creative self-expression, through which the teacher appears to students not as a deprived of individuality "translator of knowledge", but as a person who expresses a personal opinion, open to demonstrate their inner feelings and emotions). Based on the analysis of scientific sources, the leading features of the phenomenon "readiness of the future teacher to innovate in professional and pedagogical activities" were identified: integral characteristic, which includes awareness of the value of innovation, knowledge of methodology, theory and practice of pedagogical innovation, determining the optimal ways of innovative pedagogical activities, assessment of their own capabilities in their relationship with the following difficulties associated with the introduction of pedagogical innovations and the need to achieve high results in professional activities.

Key words: innovations, readiness, future teachers, professional and pedagogical activity, pedagogical innovation.

УДК 378.01

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/30-1.34>

Шиман І.А.,

аспірантка кафедри педагогіки
Південноукраїнського національного
педагогічного університету
імені К.Д. Ушинського

Постановка проблеми в загальному вигляді. В останні десятиліття в Україні кардинально змінились запити суспільства щодо якості підготовки вчителя до професійної діяльності. Реалізація концепції Нової української школи, державних стандартів вищої освіти, умов ліцензування та акредитації освітньої діяльності в закладах освіти вимагають від вчителя здатності до творчості та креативності, прагнення до самовдосконалення та самореалізації, готовності до створення і впровадження інновацій в освітньому процесі.

Інноваційність стає найсуттєвішою ознакою освітніх систем початку XXI ст., критерієм і запорукою їхньої конкурентоспроможності і ефективності. Педагогічними колективами активно розробляються та апробуються освітні технології, які є альтернативними для традиційних, розробляються і впроваджуються в освітній процес авторські навчальні програми, методики, технології тощо. Готовність освітян до інновацій в освітньому процесі стає важливим складником їхнього професіоналізму і педагогічної майстерності. Отже, проблема формування у вчителів готовності до творіння інновацій у професійній діяльності вже на етапі їх підготовки в закладах вищої освіти є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальна проблематика інноваційної діяльності знайшла своє відображення в наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених: М. Аузіної, І. Галиці, Б. Гречаника, І. Дичківської, Н. Буги, Д. Алфімова, Ю. Бабанського, Л. Виготського, П. Гальперіна, А. Смолкіна, В. Шаталова та ін. Проблемам інноваційної професійної діяльності присвячено праці К. Ангеловськи, М. Кларіна, Л. Кандибович, Н. Кузьміної, Н. Лапіна, В. Лопашина, В. Мануйлова, О. Пригожина, А. Пуні, Б. Сазонова, В. Сластьоніна, С. Смірнова, Є. Трофимова, П. Щедровицького, Н. Юсуфбекової. Феноменологію інновацій в освіті висвітлено у дослідженні О. Пехоти; підготовку майбутнього вчителя до використання інноваційних технологій навчання розкрито І. Богдановою. І. Дичківська розробила систему підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти до інноваційних педагогічних технологій, а елементи впровадження інноваційних освітніх технологій вивчала С. Сисоєва.

Окремий напрям у наукових дослідженнях становить формування готовності вчителя до педагогічної діяльності та її окремих аспектів. Зокрема, обґрунтовано сутність і структуру готовності майбутнього педагога до професійно-педагогічної діяльності (К. Дурай-Новакова, А. Линенко), розкрито формування готовності майбутнього вчителя до дослідницької діяльності (С. Балашов, О. Дубасенюк, Г. Кловак, С. Кучеренко та ін.), різноманітної мовленнєвої діяльності (А. Богуш, Н. Гавриш,

Ю. Руденко та ін.), методичної діяльності (О. Бігіч, І. Княжева, Н. Тарасенкова та ін.) тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність широкого кола досліджень із започаткованої проблематики, підготовка майбутніх учителів до інновацій у професійно-педагогічній діяльності висвітлюється переважно з позиції користувачів новацій в організації і впровадженні освітнього процесу. Поза увагою вчених залишається питання формування в майбутніх педагогів готовності до створення інновацій у професійній діяльності.

Мета статті – схарактеризувати стан проблеми підготовки майбутніх учителів до інновацій у професійно-педагогічній діяльності та розкрити зміст поняття «готовність майбутнього вчителя до інновацій у професійно-педагогічній діяльності».

Виклад основного матеріалу. Розвиток педагогічної інноватики в Україні пов'язаний із масовим громадсько-педагогічним рухом, спричиненим усвідомленням суперечностей і розривів між суспільними потребами щодо розвитку і функціонування системи освіти і реальним станом навчально-виховної роботи в її закладах [3]. Кардинальне оновлення змісту освіти й економіки освіти зумовлено об'єктивними потребами суспільства. Без вирішення цих завдань освіта не може виконувати свою соціальну місію – бути «двигуном» поступального розвитку країни, генератором зростання її людського капіталу та його якості.

У загальному розумінні педагогічні інновації полягають у постійному пошуку і реалізації нових, а головне – максимально ефективних технологій освіти (навчання і виховання). Результатами впровадження таких інновацій має бути розкриття потенціалу кожної людини (учня, школяра), підготовки до її самореалізації та саморозвитку, самовизначення, самоусвідомлення. Впровадження педагогічних інновацій забезпечує гармонійний розвиток людини (учня, школяра), яка вмє аналізувати й долати проблеми.

Звернення до довідникової літератури доводить, що поняття «інновація» вперше було вжито понад сто років тому і нині має багато визначень. Терміни «інновація» та «інноваційна діяльність» широко використовуються і визначаються у зв'язку з розробкою методології нової галузі знань – педагогічної інноватики (В. Беспалько, М. Бургін, Л. Даниленко, Н. Юсуфбекова), стратегії і тенденцій розвитку сучасної теорії і практики освіти (В. Бондарь, І. Зязюн, М. Кларін, П. Щедровицький), дослідженням якості підготовки педагогів до професійної діяльності (В. Кваша, Л. Подимова, Т. Поніманська та інші) тощо.

У найбільш поширеному розумінні інновації в освіті зорієнтовані на перетворення наявного і створення нового досвіду, культури, діяльності,

середовища існування людини. Важливо, що інновація характеризується не як тимчасове нововведення, а докорінна зміна якості освітнього процесу, змісту і характеру взаємодії його складників, що виявляється в пізнавальній діяльності, її процесуальному і змістовному аспектах. Інновація – це процес і результат створення нового в певній сфері діяльності людини.

Педагогу інноваційного спрямування мають бути притаманні такі особистісні та професійні характеристики:

- педагогічне співробітництво (всеосяжне дотримання «суб'єктних відносин» в організації освітнього процесу; перетворення учнів на співворців та співучасників навчання);

- педагогічна фасилітація (довіра до вихованців, упевненість в освітніх можливостях кожної дитини, емпатійне розуміння кожної дитини та всіх учасників освітнього процесу; вміння відчувати іншого як самого себе, розуміти внутрішній стан та «світ» вихованців, сприймати із розумінням їх позиції);

- педагогічний діалогізм (уміння слухати кожну дитину, цікавитися її думкою, підтримувати її, встановлювати міжособистісний діалог на засадах взаємної рівності, взаємного розуміння і освітньої співтворчості);

- педагогічна позиція (активне творче самовираження, за допомогою якого педагог постає перед вихованцями не як позбавлений індивідуальності «транслятор знань», а як особистість, котра висловлює персональну думку, відкрита в демонстрації своїх внутрішніх почуттів та емоцій) [1, с. 53].

Натомість дослідження показують, що є вчителі, які не сприймають інновації й опираються їм. Для них характерні страх перед невідомим або нездатність самостійно виконати будь-яке завдання, припускання і уникнення можливої невдачі, негативне ставлення до порушення усталеного порядку, звичок і взаємостосунків, відсутність поваги й довіри до особи, що здійснює зміни, тощо. Неготовність учителів до інновацій рекомендується долати через:

- 1) осмислення себе і власної педагогічної позиції в контексті сучасності;

- 2) набуття вміння по-новому формулювати освітні цілі, досягати і переосмислювати їх під час навчання;

- 3) прогнозування труднощів, уникання однозначного розуміння дій та їх наслідків;

- 4) створення атмосфери підтримки для всіх учасників освітнього процесу.

Отже, в сучасних умовах інноваційність освіти залежить не тільки від обсягу фактичних знань учителів, а й від їх розвитку як особистості, індивідуальних здібностей, пізнавальної активності, наявності творчого і критичного мислення, само-

стійності, відповідальності, від рівня оволодіння компетентностями тощо [5, с. 67].

У межах нашого дослідження зупинимося на визначенні поняття «готовність майбутнього учителя до інновацій у професійній діяльності». Зауважимо, що однією з важливих якостей майбутнього педагога, передумов успішності його як професіонала вважається його готовність до певної педагогічної діяльності, що дає змогу максимально реалізувати власні можливості та розкрити творчий потенціал.

Аналіз наукових джерел (К. Дурай-Новакова, А. Линенко та ін.) свідчить, що готовність педагога до інноваційної професійної діяльності можна визначити за такими ознаками:

- 1) усвідомлення необхідності (потреби, прагнення) упровадження педагогічних інновацій у власну професійну педагогічну практику;

- 2) інформативність щодо наявності новітніх педагогічних технологій, обізнаність із новаторськими методиками роботи вчителя;

- 3) орієнтація на створення власних творчих завдань для учнів, методик навчання та виховання;

- 4) майстерне володіння практикою орієнтованими навичками засвоєння наявних педагогічних інновацій та розроблення нових [4].

Спираючись на вищезазначене, зміст поняття «готовність майбутнього вчителя до інновацій у професійній діяльності» правомірно розкрити в такому визначенні: це особистісна характеристика, що виявляє внутрішню «рушійну силу» і детермінує специфічну інноваційну позицію педагога в освітньому процесі. У контексті інноваційності професійно-педагогічної діяльності значними є вимоги як до загальнотеоретичної, так і до практичної (методичної, дидактичної) підготовки вчителя.

Готовність майбутнього вчителя до інновацій у професійно-педагогічній діяльності, впровадження освітніх інновацій в освітньому процесі детермінуються такими властивостями, як розвинена система творчої уяви і критичного мислення, наявність системи фундаментальних фахово-зорієнтованих знань, що розкриває зміст та сутність структурних компонентів професійно-педагогічної діяльності, система психолого-педагогічних знань про засоби, форми та способи створення і впровадження інновацій у систему освіти. Але головною характеристикою майбутнього вчителя є його самосвідомість як основа існування діяча, здатного до свідомого, самостійного і відповідального вибору типу діяльності, конкретної ролі для себе та інших, вироблення власних цілей та засобів їх досягнення.

На підставі аналізу багатьох досліджень (В. Введенський, В. Гриньова, І. Дичківська, М. Лук'янова, Н. Мурована та ін.) можна дійти висновку, що

інноваційна спрямованість викладача – складна, інтегративна якість фахівця, що зумовлюється особливостями його діяльності, передусім, її творчим характером і спрямованістю на дослідницьку роботу.

Аналізуючи практичний бік досліджуваної проблеми, зазначимо, що умовно учителів-практиків можна поділити на певні групи [2]:

1) «педагоги-новатори», тобто ті, хто одними з перших сприймають всі інновації та готові їх якнайшвидше реалізовувати, це – вчителі, «відкриті» до інновацій;

2) «розумні реалізатори» – ті, хто приймають запропоновані новаторами освітні інновації та готові їх впроваджувати, будучи інтегрованими в колектив;

3) «помірквані інноватори» – ті, хто дотримуються правил «золотої середини», адекватно застосовуючи лише ті інновації, які уже апробовані більшістю колективу;

4) «учителі-консерватори» – ті, які сприймають лише ті освітні інновації, що узгоджуються із традиційними освітніми цінностями, і загалом сприймають «нове» з утрудненнями.

Сучасний учитель – це вчитель інноваційної орієнтації, який готовий до змін, переорієнтації власного мислення, усвідомлення нових вимог щодо педагогічної діяльності, інноваційної педагогічної діяльності [6].

Надзвичайна швидкість оновлення технологій і знань, що зумовлюють нові уявлення про роль і функції вчителя (від професіонала, який виконує комплекс функцій, від учителя-предметника – до вчителя (викладача) – дослідника), вимагають у процесі професійної підготовки вчителя переходу від парадигми підтримуючої освіти до парадигми інноваційної освіти, за якою однією з важливих якостей педагога, умов успішності його як професіонала є готовність до інноваційної діяльності.

Висновки. Підсумовуючи, можемо стверджувати, що сучасний стан підготовки майбутніх учителів до інновацій у професійно-педагогічній діяльності пов'язаний із швидкоплинністю транс-

формаційних процесів в освіті – процесів євроінтеграції та підвищенням вимог до професіоналізму педагога. Сучасне суспільство вимагає від закладів вищої освіти підготовки високоосвічених фахівців, педагогів, здатних до інноватизації та модернізації освітнього процесу школи.

На підставі аналізу наукових джерел було визначено провідні риси феномена «готовність майбутнього вчителя до інновацій у професійно-педагогічній діяльності». Готовність майбутнього вчителя до інноваційної діяльності, на нашу думку, є інтегральною характеристикою, яка включає усвідомлення цінності інноваційної діяльності, знання методології, теорії та практики педагогічної інноватики, визначення оптимальних способів інноваційної педагогічної діяльності, оцінку власних можливостей в їх співвідношенні з наступними труднощами, що пов'язані з введенням педагогічних інновацій і необхідністю досягнення високих результатів у професійній діяльності.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці структури готовності майбутніх учителів до інновацій у професійно-педагогічній діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бартків О. Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2010. № 1. С. 52–58.
2. Гавриш І.В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної діяльності : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Луганськ, 2006. 44 с.
3. Гуров В. Інноваційна діяльність педагога. *Додаткова освіта і виховання*. 2008. № 2. С. 9–15.
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
5. Пехота О.М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя : монографія. Миколаїв : «Іліон», 2006. 272 с.
6. Шевченко Л.С. Університетська освіта в інформаційному суспільстві. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=44830>.